

meg lelkesedése. Megértették, nem harcolt hiába!

Schiller családi és magánéletének kedves mozzanatait is többnyire minden zavaró elem nélkül hozza elénk. Kár, hogy helyenként az érzékiség kiélézésével, trágár és csúnya kifejezésekkel kizökkent az ideális harc magas régióiból.

Másik nagy regénye („*Der Roman meines Volkes*“ c. trilógia), már nem olyan egységes. Tárgyválasztás és ideális fölfogás tekintetében a regény első része („*Fridericus*“) közeli rokona a Schiller regénynek. Hőse éppúgy az egész nemzet kedvelt alakja, éppúgy harcol az egész világ ellen, mint Schiller; csak a fegyvernem más. A nagy király mindenről le tud mondani (családjáról, életéről, hírnévről stb), csak nemzetének használjon vele. Ha kell, nincs sem éjjele, sem nappala, sem ebédje, sem vacsorája... csak munkája. És ezt rákényszeríti, beleszuggeralja egész hadseregébe is, Hihetetlen munkabíráásával, halálmegvető bátorságával és önzetlenségével egy csapásra s mindenkorra megnyeri rokonszenyünket. Előttünk áll egy nagy nép, legnagyobb képviselőjével az élén, akinek itt rajzolt jelleme egyszerre megérteti a máig tartó nagy Frigyes-kultuszt Németországban; gígaszi harcot vív létéért („a porosz győz, vagy meghal“); e nemzeti harcot talán azért tudta Molo annyi művészi erővel megírni, mert maga is a végekről származik, ahol az örökös villongás már fiatalon megacélozza a lelkeket és egész életükre kitörölhetetlen meggyőződéseket érlel meg bennük.

A II. rész („*Luise*“) egészen más természetű regény. Ott egy akarat-erős, önzetlen, zseniális király a tengely, itt egy rokonszenves, eleinte még szinte gyermekded, később a szenvedésektől megedzett, áldozatkész királyné. Azonban ha nincs is határos kirobanás-féle a regényben, az önértetes, bátor hazafiak és a gerinctelen, számító, gyáva udvaroncok, tanácsosok csöndes, elkésereedett harcát nyomról-nyomra kísérhetjük. Ezeknek a jellemeleknek finom rajzában rejlik a költő ereje. Két legnagyobb hőse: Luise és Stein, Luise idegességében, hihetetlen szenvedéseiben néha igen különösen viselkedik, de egyszerre meg-

értjük, ha látjuk, mily egyedül áll; még férjében vagy atyjában sem talál támaszt vagy vigasztalást. A haza, annak népe és sorsa: az ő sorsa. S bízik népében mindvégig: „Oly seregnek kell támadnia, amilyen még nem volt soha! A német népnek kell fölkelnie!“

Ezt a nagy lelkierőt nem kis mértékben Stein tartotta benne. Ő nagy előrelátással ment a maga útján; érezte, hogy az egész nemzetre és annak generációira kiható művet kell alkotni és nem a pillanatnyi dolgokat egyéni célokra kihasználni. Ereje, bátorsága és reménye nem kisebb akkor sem, mikor már Königsbergig menekültek, mert: „*Összeomlás föltámadást szül!*“ Menyi vigasz rejlik a II. részben, egy összetört, agyongyötört ország fiai számára! Csak becsületesen kell dolgoznunk és hinnünk a föltámadásban és annak el kell következnie.

A III. rész („*Das Volk*“) különös kísérlet, de nem mondható szerencsésnek. Nem összefüggő egész, hanem a történeti és aktuális képeknek, jeleneteknek hosszú sorából áll, melyek a kényszeradóktól a legbrutálisabb erőszakig, az árvaházi szegélyektől a vezető államférfiakig, minden egyes néposztály elkésereződését bemutatják okaival együtt. Egyenként a jelenetek majd mind sikerültek, de annyira tömörek, drámaiak, hogy együttesben nem tekinthetők sikerült regénynek. Az erős szenvedélyek naturalisztikus előadásmódja és jellemzése éppúgy megvan benne, mint előbb említett regényeiben.

A három rész művészi értéke körülbelül ugyanazon sorrendben állapítható meg, amint a trilógiában egymás után következnek és ez a regény gyöngéje. A hozzáfűzött nagy reményeket a III. rész lett volna hivatva beváltani, ahelyett a költő ereje fokról-fokra megcsapant. A munka így csonka és nem is felel meg teljesen a címnek.

—z—k.

Környey Paula drámai költeménye. (*Claudia*. Magyar Jövő Könyvtára.) E mű szerzője a Nemzeti Színház drámai együttesének jeles tehetségű ifjú tagja. Alakításait — a magyar beszéd gyönyörű ejtése mellett — szerepeinek mély átérzése,

a lelki indítékok meggyőző feltárása és választékos ízlés jellemzi. Kedélyének bensősége és lírai lendülete a színpadon kívül a költészet területén is megnyilatkozást keres. E most kibocsátott húsvéti színjátékával nem első ízben tesz tanúságot írói becsúgyáról. Esztendeje a Várszínházban már közönség elé került egy vallási tárgyú színműve, *A tagastei sas*, melyben Szent Agoston hitvallói küldetését dramatizálta. Azóta néhány, formailag még nem egészen érett, de az őszinteség erejével megrápot lírai költemény alatt találkoztunk nevével.

A *Claudia* ismét vallásos mély érzés megszólalása: erősen lírai színezetű vallomás, drámailag kifejezve. A világmegváltás fenséges tényének misztériumát akarja költői módon megérzéskíteni, azt a maga egyszerűségében megfoghatatlan csodát, midőn a társadalmi kiközösítettség ősi szimbóluma, a bitófa, az egész emberi társadalom megtisztulásának diadalmas jelévé: évezredek hite előtt tündöklő keresztje magasztosult:

Láttál-e már szegyeteljes bitót,
dicsőségtelten ég és föld között
körülte angyalmiriádokat
fényleni, állni megdönthet lenül?
lángoló szárnnyal, tündöklőn, dalolva?...
egy sötét, megvetett kereszt körül...

Ak ez extátikus szavakat mondja: a drámai költemény hősnője, *Claudia*, Pilátusnak neje. Maga az alak nem a szerző leleménye. A keresztény *cultus duliae* ismer egy *Claudia Procula* nevű szentet, ki állítólag azonos a júdeai helytartó hasonlő nevű hitvesével. Környey Paula igen jó érzékkel választja épp ez alakot története középpontjává: históriailag meg nem határozott voltában szabadon alakíthatja a maga művészi céljai szerint, és műve költői vezető gondolatának teljes hitelű hordozójává teheti. Különben is abban, hogy a keresztrevont Eszme nyomban a nádszálerkölesű ítéllethozó családi szentélyében győzedelmeskedik: határozott drámai érdek van.

Claudia lelkének rajza a költemény legkiválóbb értéke. A szerző itt valóban finom ösztönnel dolgozik, a teatrális eszközök bátor elvetésével. A Megváltót fellépteti

ugyan, de csak egyetlen néma jelenetben. A Rostand-féle rétori csillogás (*La Samaritaine*) nem csábítja. *Claudia* megtérése nem érvek, még csak nem is hitérlelő példázatok, hanem egyetlen krisztusi tekintet gyümölcse. — „Minő tekintet, lelke mit hatott“ — mondja *Claudia* a találkozás után, s mi úgy érezzük, hogy ez a találkozás csak mintegy a Krisztus-arc megörökülésének pillanata olyan lélek-lemezen, melynek fényérzékenysége már eleve „adva volt“ *Claudia* alakjának kitűnő exoziciójával. E léleknek eladdig homályos, de szüntelenül munkáló ösztöneiből szinte olyan kényszerűséggel lép elő az Istenember alakja, mint a Grál-lovagé *Elsa* szüzi álmából.

A három felvonásra tagolt költemény első szakaszát ez a megváltóváró hangulat teszi valóban drámai feszültségűvé. Az utcai gyermekek sugdolásaitól Jézus említett felépéséig pompás fokozással bontakozik ki ez a hangulat. *Claudia* gyötrelmeinek páthoszával itt finoman fonódik egybe az énekes görög rableány, *Miriam* rajongó lírája. Ezt az alakját *Környey Paula* szemmel láthatóan kedveli, mintegy érzelmi közösséget vállal vele, mint ahogy a középkori passiójátékíró szerzetesek naiv lelkeséggel önmagukat is beleálmodták kortársakul az isteni tragédiába.

A második (húsvéti) felvonás a Szentírás legtragikaibb fejezetét, az Igazság megcsúfoltatását s a Méltóság meggyaláztatását dramatizálja. E részben a biblia epikumának megváltó erejét, mozgalmasságát és lélektani érdekességét bizonyára a legkörmönfontabb *mise en scène* sem képes fokozni. *Környey Paula* érdemül is leginkább azt emelhetjük ki, hogy meglepő elevelességekben és drámaiságban meg tudja menteni a szent könyv e lapjainak hangulatát. S ezt nem színpadi fogások alkalmazásával éri el. Hogy a minden kis részletében ismeretes témával erősen megdobogtatja szívünket, nem utolsó sorban azon fordul meg, hogy végiglen éreznünk kell: a költő szíve is dobogott hozzá. Saját leleménye pedig abban nyilatkozik meg, hogy a nagy tragédia előterébe itt is *Claudia*-ját állítja; ennek lelkében tük-

rözteti a viharos torlódással lezajló eseményeket. Ezeknek egy-egy pillanati szélsőségeiben leli meg a legszébb sorokat a heroinája lelkében végbemenő drámai felindulások megmutatására. Pl. midőn Claudia hitevesztetten kiáltja Pallas szobra felé:

Rideg istennő, benned nem hiszek!
Valaki felszántotta Júdeának
vajjúdó földjét lángoló ekével...

E száguldó aktivitású második szakasz után a harmadik már csak lírai epilógusként hat. A költeménynek addig egyre emelkedő vonala itt tagadhatatlanul aláhanyatlik. Nyelviileg talán éppen ez a rész a legszebb s pl. János evangélista lángoló szözeata („Miként a nap a tiszta búzaszemre éltető fényt szór...” stb.) az egész műnek egyik legtisztábban kiveszülő helye, mindazonáltal e harmadik felvonás az első kettő nyomában inkább csak elégikus költemények fűzére.

Nincs miért elhallgatnunk, hogy Környey Paula kifejezésbeli készsége, nyelvének egyéni ereje még nem tart lépést konstrukciós biztonságával és lélektani érzékével. Némely formai kezdetlegességei, a beszéltetésben helyel-közzel felöltő iskolásizú szölamok a felszínből ítélők számára talán valamelyest el is takarják a műnek mélyebben fekvő értékeit. Pedig ezek szerintünk igen is figyelemreméltók. Virtuozitással bizonyára gyakrabban találkozunk, mint azokkal a vonásokkal, melyek e költeményben éppúgy megmutatkoznak, mint szerzőjük színpadi alkotásaiban; ezek: gazdag lelkeség, nemes ízlés és nem mindennapi stílusérzék.

Rédey Tivadar.

A biológia magyar úttörői. Természettudósaink érdemeinek megörökítése és népszerűsítése körül elég sokat mulasztottunk. E mulasztást ügyeinkzik némileg jóvátenni a Méhes Gyulától és Karl Jánostól megindított 'Természethistória' című sorozat első kötete (*A biológia magyar úttörői.*), mely a szerkesztőkön kívül még öt munkatárs (Gesztli L., Horváth K., Szilády Z., Varga S. és Zalányi B.) tollából huszonegy küzdelmes életpálya vonzó ismertetésével szolgálja az idetartozó érdeklődés elmélyítését.

Az arcképekkel és hasonmásokkal díszített, izléses kiállítású könyv elsősorban az ifjúság számára készült ugyan, de haszonnal forgathatják a nem céhbéli felnőttek is, kik ilyenformán rövid úton tájékozást nyernek szellemtörténetünk egyik — eredményekben sem szűkölködő — a laikusoktól kevésbé ismert területén. Az olvasmányként is kellemesen ható életrajzok sora Apáczaiéval kezdődik s Apáthy Istvánéval, a mikrotehnika kézikönyvének írójával végződik. Mindkettőjük földi útjának ismertetése abban a fájdalmas akkordban hangzik ki, melyet a közsokás e szavakkal örökített meg: „magyar végzet!”

Magyarnyelvű állattani irodalom nyomaival már a XVII. században találkozunk (Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert.). A hazai flóra kutatása körül a mult század elején elhunyt Kitaibel Pál tett legtöbbet; ő már egy magyar tudós társaság megalapításának a gondolatával is foglalkozott. A madártani irodalom terén először Petényi János szerzett halhatatlan érdemeket. Az állatgyűjtés kezdői nálunk Frivaldszky Imre és János; a magyar állattani irodalom történetírója pedig a jeles Hanák János, a komondorkutya első tudós leírója. Az egysejtűekkel foglalkozó tudomány kitűnő művelője id. Entz Géza; a virágtalan növények derék bűvára meg Hazslinszky Frigyes, akinek kedvéért egy svéd tudós magyarul is megtanult, hogy műveit eredetiben olvashassa. Xantus János a Sierra Nevada térképezője, kinek érdemeit az amerikaiak is megbecsülték. Nagy részben neki köszöni létét a budapesti állatkert. Viszont fűvészkertünk európai színvonala emelője Jurányi Lajos. A magyarországi palaeo-ethnologia alapvetője Herman Ottó, akinek a leíró természetrajz mesterszavainak megállapítása is sokat köszönhet. Hasonló jellemző és érdekes tájékoztatás szerezhető a könyvből Grossinger János, Diószegi Sámuel, Brassai Sámuel, Margó Tivadar, Borbás Vince, Simonkai Lajos, Paszlavszky József és Daday Jenő nevével kapcsolatban.

Nem itt a helye, hogy az anyagfeldolgozás pontosságát ellenőriz-